

УДК 376.352.04

КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИДІВ МУЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МУЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

Юлія Картава, Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, yuliya-kartava@mail.ru

У статті автором показано корекційну спрямованість музичного виховання дошкільників зі зниженим зором через використання таких його видів музичної діяльності як сприймання музики, дитяче виконавство, музично-творча та музично-освітня діяльності. Корекційно-компенсаторний потенціал різних видів музичної діяльності передбачає вплив їх на розвиток музичних здібностей, корекцію психофізичного розвитку та активізацію збережених аналізаторних систем. Включення дитини з порушеннями зору у систематичний та цілеспрямований процес музичного виховання сприятиме подальшій її соціальній адаптації, інтеграції та самореалізації в умовах сьогодення.

Ключові слова: музичне виховання; види музичної діяльності; корекційна спрямованість; дошкільники зі зниженим зором.

Юлия Картавая, Национальный педагогический университет имени
М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина

КОРРЕКЦИОННАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ВИДОВ МУЗЫКАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В МУЗЫКАЛЬНОМ ВОСПИТАНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ СО СНИЖЕННЫМ ЗРЕНИЕМ

В статье автором показано коррекционную направленность музыкального воспитания дошкольников с пониженным зрением в процессе

использования таких его видов музыкальной деятельности как восприятие музыки, детское исполнительство, музыкально-творческая и музыкально-образовательная деятельности. Коррекционно-компенсаторный потенциал различных видов музыкальной деятельности предполагает воздействие их на развитие музыкальных способностей, коррекцию психофизического развития и активизацию сохранившихся анализаторных систем. Включение ребенка с нарушениями зрения в систематический и целенаправленный процесс музыкального воспитания способствует дальнейшей его социальной адаптации, интеграции и самореализации в современных условиях жизни.

Ключевые слова: музыкальное воспитания, виды музыкальной деятельности, коррекционная направленность, дошкольники с пониженным зрением.

Yuliya Kartava, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

CORRECTIONAL DIRECTION OF KINDS OF MUSIC ACTIVITY WITHIN THE EDUCATIONAL PROCESS OF PRESCHOOLERS WITH THE DECREASED VISION

The given article focuses on author's opinion about the direction of music education among the preschoolers with the decreased vision through the usage of kinds of music activity (the direction of music, child's performance, music creative and music educational activities). Correctional compensatory potential of different kinds of music activity describes the impact on the development of music skills, correction of psycho-physical development and the activation of saved analytical systems.

The process of music perceiving facilitates hearing development, hearing attention and hearing memory, and also is the link in the connection of hearing and moving as well as space orientation. During singing there are actively developing the main music skills of a child with the decreased vision: emotional response, music hearing, the sense of rhythm, which is considered to be the foundation of the development of compensatory mechanisms on the polysensoric basis.

Formation of music rhythmical movements among the preschoolers with the

decreased vision is an essential means of orientation in space in the surrounding world and information. With the help of playing the music instruments there are formed all of the components of music hearing, alongside with the powerful influence on the development of fine motor skills of fingers and wrists.

Music creative activity effects the development of creative skills of children with the decreased vision and is the guarantee of fully-developed personality formation, who is able to realize himself under the conditions of today. Correctional influence of music educational activity foresees the development of mental processes, formation of active cognitive activity in the direction of mastering of general and special music knowledge.

Thus, participation of a child with the decreased vision in the systematic and purposeful process of music education will promote its further adaptation, integration and self-realization under the conditions of the modern world.

Key words: music education, kinds of music activity, correctional direction, preschoolers with the decreased vision.

Постановка проблеми. У сучасній системі освіти і виховання дітей дошкільного віку зі зниженим зором важливе місце посідає музичне мистецтво, яке є невід’ємною складовою людської діяльності і формування духовної культури особистості. За допомогою музики передаються почуття, емоції, настрої і думки людей, вона є своєрідним засобом спілкування, сприяє самопізнанню і самовираженню особистості, формуванню її світогляду. Музика “дає силу слабому і лагідність непокірному, допомагає звільнитися від усього суворого в оточуючому житті, розвиває уяву дитини, надаючи їй нові відчуття”[13, с.52].

Корекційно-компенсаторний потенціал музичного мистецтва є природньо-специфічною формою виправлення і компенсації неповноцінних уявлень про довкілля у дітей, які розвивались в умовах зорової недостатності або ізоляції. Отже, проблема спеціальної організації процесу музичного виховання дошкільників зі зниженим зором, спрямованого на попередження, зменшення прояву та подолання вторинних відхилень і подальших ускладнень у психофізичному розвитку, забезпечення нормалізації їхнього музичного розвитку та розвиток компенсаторних процесів є актуальною на сучасному етапі.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз літературних джерел показав, що проблемою впливу музики на дітей різного віку, її значення в естетичному, розумовому, фізичному вихованні переймалися представники радянської музичної педагогіки (Н. Александрова, О. Апраксіна, Н. Ветлугіна, Н. Гвоздецька, В. Гринер, Г. Войнова, А. Зіміна, Д. Кабалевський, А. Кенеман, А. Конорова, М. Палавандішвілі, О. Радинова, М. Румер, В. Шацька, С. Шоломович та ін.) і психології (Л. Виготський, К. Тарасова, Б. Теплов, П. Якобсон). Вони розробляли шляхи розвитку музичного сприйняття дитини, засоби психолого-педагогічного впливу і умови формування основ музичної культури, зміст, методи та форми музичного розвитку і виховання дітей дошкільного віку.

Окремі сучасні дисертаційні дослідження висвітлювали проблему виховного впливу музичного мистецтва у формуванні особистості дошкільника (О. Аліксічук, І. Газіна, О. Кисельова, В. Кьон, Н. Садовенко, І. Сташевська, Н. Фоломєєва та ін.).

Загальнопедагогічний, естетичний і корекційний вплив музично-ритмічних занять на дітей з різними порушеннями у розвитку відмічали педагоги-дефектологи різних часів: Т. Білоус, Л. Брозело, Н. Власова, Г. Волкова, В. Гіляровський, В. Гринер, Н. Збруєва, А. Зеленов, А. Кагарлицька, Н. Карабанова, А. Киштимова, М. Козленко, І. Ляхова, І. Муратов, С. Пунина, Є. Рау, М. Рау, Н. Самойленко, Ю. Флоренская, Г. Шашкина, Є. Яхніна та ін.

Особливості корекційно-розвивального впливу музичного мистецтва на особистість дітей з порушеннями зору відображено у науково-методичних працях І. Гудим, О. Єльнікової, М. Земцової, Ю. Картавої, В. Кручиніна, Л. Куненко, Л. Нафікової, Н. Остапенко, В. Ремажевської, Є. Синьової, В. Феоктистової та ін. Ними зазначено, що ушкодження зорового аналізатору або повне його виключення призводить до порушення взаємозв'язків із середовищем, фрагментарості сприймання об'єктів навколишньої дійсності.

Вади зору негативно впливають на розвиток психічних процесів, мовлення (спричиняючи вербалізм), духовної сфери; сприяють прояву негативних рис особистості (егоїзму, замкненості, занурення у свій дефект, появи утриманських настроїв тощо). Тому, для такої дитини музика є тим додатковим, емоційно насиченим джерелом пізнання і диференціації різнобарвних звуків оточуючого світу, який допомагає певною мірою компенсувати й коригувати її недосконалі уявлення про образи довкілля та емоційні характеристики через зміст музичних творів і комплекс засобів музичної виразності.

Людмилою Куненко підкреслено багатofункціональність музичного мистецтва і його корекційно-розвивальний потенціал, що допомагає природно, ненав'язливо, коректно не лише коригувати розвиток і пов'язані з ним утруднення, а й попереджувати певні вторинні прояви. Компенсаторний вплив музичного виховання перебачає повну або часткову перебудову аналізаторних систем завдяки таким якостям сенсорної організації людини, як пластичність і динамічність [8].

Мета статті. Грунтуючись на теоретичних положеннях науковців щодо корекційної ролі музичного мистецтва, нами показано корекційну спрямованість різних видів музичної діяльності у музичному вихованні дошкільників зі зниженим зором.

Методи дослідження. При дослідженні обраної проблеми нами був здійснений теоретичний аналіз та узагальнення науково-методологічної, педагогічної та музикознавчої інформації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел показав, що система музичного виховання дошкільників зі зниженим зором реалізується у процесі *музичної діяльності*, яка, з педагогічної позиції, розглядається як основний засіб активного залучення дітей до музики, та як відображення їх взаємодії із музичним мистецтвом у ролі слухачів, виконавців, „композиторів” [1, с. 157]. Влучним з цього приводу є вислів О. Ковальова: “Діяльність... є

джерелом і фактором виховання і розвитку здібностей” [7, с. 41]. Усі види музичної діяльності можуть виступати засобами музичного виховання і розвитку дітей, формування у них музичних здібностей.

Характеризуючи музичну діяльність дітей дошкільного віку, О. Радинова зазначає: “Музична діяльність дошкільників – це різні способи, засоби пізнання дітьми музичного мистецтва (а через нього і навколишнього життя і самих себе), за допомогою якого здійснюється і загальний розвиток” [11, с. 129].

Результатами корекційно-розвиваючого впливу музичної діяльності на особистість дитини з порушеннями зору є не лише розвиток музичності та музичних здібностей, рис особистості дошкільника зі зниженим зором, а й розвиток компенсаторних процесів біологічного і соціального спрямування.

Сучасний зміст музичної діяльності представлений поєднанням її різних видів, провідними серед яких традиційно вважаються: сприймання музики, дитяче виконавство, дитяча музично-творча та музично-освітня діяльності. Виходячи з цієї класифікації, кожен вид музичної діяльності повинен слугувати засобом розвитку певної музичної здібності, корекції вторинних відхилень та активізації збережених аналізаторних систем за рахунок їх синтетичної роботи.

Одним із провідних видів музичної діяльності є *сприймання музики*. Процес сприймання музики являє складну психічну діяльність, що поєднує пізнавальний і емоційний компоненти. Яскраві музичні враження, накопичені у ранньому дитинстві, за значенням порівнюються з пасивним сприйманням мовлення дорослого. Як відсутність мовного оточення унеможлиблює засвоєння мови, так і відсутність музичних вражень ставить під загрозу освоєння музичної мови.

Музичне сприймання дошкільників зі зниженим зором формується у відповідності з характером порушення, при якому саме звук є одним із знакових систем, що допомагає пізнати оточуючий світ. У поєднанні з

тактильними відчуттями, а далі і словом, звуки формують уявлення дітей про оточуючу дійсність. Інтенсивне використання слуху дітьми з порушеннями зору як дистантного аналізатора, обумовлює більш тонку диференціацію звукових якостей довкілля. Тому процес цілеспрямованого музичного сприймання сприяє розвитку слуху, слухового зосередження, уваги, слухової пам'яті. Б. Теплов зазначав, що музичний слух розвивається у осіб з порушеннями зору в основному тими ж темпами, як і у тих, хто нормально бачить. Однак більш інтенсивне використання сліпими та слабозорими слуху як дистантного аналізатора, що сигналізує про простір, об'єкти і їх взаємодії, обумовлює формування більш тонких диференційовань звукових якостей навколишнього предметного світу [14]. Диференційоване слухове сприймання дошкільників з порушеннями зору є центральною ланкою у їх слухо-рухових зв'язках і у просторовому орієнтуванні. Отже, розвиток слуху, слухового сприймання у дітей з вадами зору відіграє значну роль у створенні образу об'єкта зовнішнього світу, дозволяючи дистантно сприймати його характеристики і сприяє більш точному орієнтуванню у соціальному житті [12].

Дошкільникам зі зниженим зором близькі й доступні образи, пов'язані з їхніми інтересами та побутом. Тому, при визначенні творів для прослуховування велике значення має відповідність змісту музичного репертуару можливостям сприймання дітей дошкільного віку зі зниженим зором. На думку О. Боровик, музика для слухання повинна бути чіткою і ясною структурою; простотою музичною мовою; елементарною гармонією; виразними мелодійними оборотами; наявністю образотворчих, танцювальних, звуконаслідувальних елементів [2].

Низкою науковців (Н. Ветлугіна, Б. Теплов та ін.) підкреслено, що сприймання музики дітьми передбачає активну діяльність, що включає спочатку накопичення музичних уявлень, а далі їх диференціацію і, лише після цього, формування ставлення до почутої музики. Ця робота пов'язана з

тонкими переживаннями дитини, з умінням співставити образи оточуючої дійсності з музичними образами [3; 14].

Л. Куненко акцентує увагу на тому, що сприймання музики дитиною з порушеннями зору відбувається з перших днів її життя через канали масової комунікації, пісенну творчість рідних, знайомих. Поєднуючись із розвитком чуттєвої сфери, вона стає привабливою, пізнавально й емоційно насиченою, життєво необхідною сферою існування сліпої і слабозорої дитини, допомагає накопиченню у неї музично-естетичного досвіду, що забезпечує полісенсорність взаємодії з прекрасним [9].

Іншим видом музичної діяльності є *дитяче виконавство*. Воно проявляється у співі, музично-ритмічних рухах, грі на дитячих музичних інструментах і передбачає здатність дитини виразно, безпосередньо і щиро передавати настрій, характер музики і своє власне ставлення до неї. Саме музичне виконавство підвищує інтерес до музичних занять, сприяє емоційному і швидкому реагуванню дітей, концентрує їхню увагу, впливає на формування музично-слухових уявлень (звуквисотного слуху), музичної пам'яті, чуття ритму, виховує навички колективної діяльності.

Спів є складним процесом звукоутворення, що базується на координації слуху і голосу. Основними завданнями, що розв'язуються у процесі зазначеного виду діяльності є розвиток музичного слуху і точності відтворення голосом висоти і тривалості звуків, динамічних і темпових відносин [3]. В процесі співу особливо активно розвиваються основні музичні здібності дитини з вадами зору: емоційний відгук, музичний слух, почуття ритму, що є фундаментом розвитку компенсаторних механізмів на полісенсорній основі.

Загостреність слухового сприймання дитини з вадами зору вже у дошкільному віці забезпечує достатньо ранній розвиток вокально-слухової координації, що, у свою чергу, створює основу в опануванні вокально-хоровими навичками. Сформованість співочої діяльності дошкільника з

порушеннями зору не лише забезпечує формування його вокальної культури, а й згладжує вторинні відхилення у розвитку, розширює можливості використання співочих навичок у побуті, досуговій діяльності, тим самим створюючи умови її соціальної адаптації [10].

У процесі *музично-ритмічних рухів* розвиваються художньо-творчі здібності. Вони виявляються в індивідуальному втіленні образу, у придумуванні і кобінуванні рухів у танцях, хороводах, музичних іграх тощо [3]. Сполучення музики та рухів удосконалює моторику, роблячи рухи плавними, координованими, виразними.

Для дітей зі зниженим зором формування музично-ритмічних рухів є важливим засобом орієнтування у просторі, в оточуючому світі та в інформації. Руховий аналізатор лежить в основі уміння точно, економічно і правильно виконувати рухи у навчальній, трудовій та побутовій діяльності. Виконання музично-ритмічних рухів підвищує загальний життєвий тонус дітей з порушеннями зору, допомагає у формуванні основних рухів, регулює діяльність багатьох систем організму, вироблює правильну поставу, скоординований м'язовий тонус, формує довільність психічних функцій. Поєднання рухів під музику зі словом справляє корекційний вплив на формування ритму і темпу мовлення таких дітей [6].

Суттєву корекційну роль у музичному вихованні дітей дошкільного віку зі зниженим зором відіграє *гра на дитячих музичних інструментах*. Навчаючись грі на музичних інструментах, діти відкривають для себе світ музичних звуків, свідомо розрізняють красу звучання різних інструментів, збагачують музичні враження, розвивають музично-творчі здібності. За допомогою гри на дитячих музичних інструментах у дітей з порушеннями зору формуються всі компоненти музичного слуху (тембровий, динамічний, ритмічний, мелодійний). М. Гохфельд відмічав, що саме під час навчання грі на різних інструментах у дітей виробляється загострений слух, здатність до зосередженої слухової уваги, добре натренована слухова пам'ять. Слухові

сприйняття і уявлення є джерелом взаємодії і центральною ланкою в слухових зв'язках [12]. Окрім цього, гра на дитячих музичних інструментах сприяє виробленню чуття ритму, розвитку координації музично-ритмічних рухів, зосередженості, прагнення до досягнення мети, допомагає подоланню зайвої сором'язливості, скутості, що притаманно для дітей з вадами зору.

Гра на музичних інструментах також справляє потужний вплив на розвиток дрібної моторики пальців і кистей рук. Фізіологами (М. Кольцовою, І. Павловим, І. Сеченовим та ін.) доведено, що тренування пальців рук стимулює розвиток певних зон кори головного мозку, що, у свою чергу, впливає на розвиток мовлення, розумової активності, логічного мислення, пам'яті, зорового і слухового сприйняття дитини, формує посидючість і вміння концентрувати увагу. Розвиток у дошкільників зі зниженим зором м'язової сили пальців провідної руки та координації рухів обох рук необхідні для подальшого оволодіння ними навичками письма. Розвинута дрібна моторика пальців і кистей рук сприятиме в подальшому оволодінню прийомами дактильного сприйняття об'єктів і вміння виконувати практичні дії за участю тактильно-рухового аналізатора, що дасть можливість дітям з порушеннями зору найбільш точно представляти предмети і простір та бути більш активними, допитливими у житті.

Музичне виховання як колективний вид діяльності у дошкільних закладах справляє потужний ефект на активізацію творчих здібностей дітей. Тому велике корекційне значення у роботі з дітьми зі зниженим зором має *дитяча музично-творча діяльність*, новим продуктом якої є однорідна або синтетична музична композиція-імпровізація. Дитяча музична творчість може проявлятися у всіх видах музичної діяльності: у співі, музично-ритмічних рухах, ритміці, грі на дитячих музичних інструментах тощо [3].

Л. Виготський підкреслював, що цінність дитячої творчості слід бачити не в результаті, не в продукті творчості, а в самому процесі. Важливо не те, що створять діти, важливо те, що вони створюють, творять, вправляються в

творчій уяві і її втіленні. Творчий процес полегшує комунікацію дитини зі зниженим зором з дорослими та однолітками на різних вікових етапах. Інтерес до результатів творчості, сприйняття нею продуктів музичної діяльності підвищує самооцінку дитини, її самосприймання, сприяє формуванню повноцінної особистості, здатної активно реалізувати свою суб'єктивність у перетворенні світу і є запорукою успішної подальшої соціалізації і самореалізації [4].

Музично-освітня діяльність передбачає опанування знаннями загального характеру щодо музики як виду мистецтва, музичних жанрів, композиторів, музичних інструментів, а також спеціальні знання про способи виконавчої діяльності. Корекційний вплив цього виду діяльності пов'язаний із тим, що засвоєнні дитиною елементарні знання з музичної грамоти, опановані уміння й навички у різних видах музичної діяльності, надалі сприятимуть розвитку здатності використовувати їх у житті за безпосередньої участі дорослих і без них, формуванню культури пізнання, створення фонду “можу”. В аспекті цього, актуальною є теорія Л. Виготського, який зазначав, що навчання спирається на зону актуального розвитку дитини, випереджає та стимулює його, впливаючи (створюючи) зону найближчого розвитку дитини [4].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, у різноманітних видах музичної діяльності діти дошкільного віку засвоюють закономірності музичної мови, набувають умінь щодо слухання музики, визначення музичних жанрів та найпростіших музичних понять, вчать образним, виразним рухам, навчаються відтворювати музику у співі, музично-ритмічних рухах, музичній драматизації. Усе це розширює світогляд дошкільників зі зниженим зором, дає можливість значно підвищити рівень їх виконавських умінь і навичок, впливає на ефективність формування у них музичних здібностей.

Корекційна спрямованість музичного виховання дітей дошкільного віку

зі зниженим зором передбачає не лише отримання елементарних знань з музичної грамоти, розвиток музичності дітей, виховання у них музичного смаку, а й часткову та повну ліквідацію прогалин у знаннях про довкілля, корекцію вторинних відхилень у загальному психофізичному розвитку та активізацію збережених аналізаторних систем за рахунок їх синтетичної роботи. Все це сприятиме подальшій соціальній адаптації, інтеграції та самореалізації дитини з порушеннями зору в умовах сьогодення, що і є кінцевою метою корекційного навчання і виховання.

Перспективою подальшого дослідження є розробка методів і прийомів корекційного впливу на дітей зі зниженим зором під час занять з музичного виховання для успішного опанування ними різних видів музичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллин Э. Б. Теория и методика преподавания музыки / Э. Б. Абдуллин // Музыкальное образование: методолого-методическая подготовка учителя музыки : программы дисциплин по спец. 030700 – Музыкальное образование : [для пед. ун-тов и ин-тов]. – М. : Флинта, 2000. – С. 146-198.
2. Боровик О. В. Развитие воображения : методические рекомендации / О. В. Боровик. – М. : ООО “ЦГЛ “Рон”, 2000. – 112 с.
3. Ветлугина Н. А. Теория и методика музыкального воспитания / Наталья Ветлугина, Александр Кенеман. – М. : Просвещение, 1983. – 256 с.
4. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Искусство, 1968. – 576 с.
5. Гудим І. М. Використання музичного матеріалу в процесі формування невербальних засобів спілкування у слабозорих дошкільників / Ірина Гудим // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : Зб. Наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. – № 10. – С. 30-35.

6. Картава Ю. А. Теоретико-методичні засади музично-ритмічного виховання дошкільників із порушеннями зору : навчально-методичний посібник / Ю. А. Картава. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – 220 с.
7. Ковалев А. Г. Личность воспитывает себя / А. Г. Ковалев. – М. : Политиздат, 1983. – 256 с.
8. Куненко Л. О. Інтегрована спрямованість змісту освітньої галузі “Мистецтво” для дітей з порушеннями зору / Людмила Куненко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : Наук.-метод. зб. / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К. : Наук. Світ, 2004. – Вип. 5. – С.124-127.
9. Куненко Л. О. Корекційна спрямованість змісту музично-естетичної освіти учнів з порушеннями зору / Л. О. Куненко // Дефектологія. – 2000. – № 4. – С. 13-16.
10. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Елена Медведева, Людмила Комиссарова, Гульнара Шашкина, Ольга Сергеева / Под ред. Е. А. Медведевой. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 224 с.
11. Радынова О. П. Музыкальное воспитание дошкольников / О. П. Радынова, А. И. Катинене, М. Л. Палавандишвили. – М. : Академия, 2000. – 240 с.
12. Синьова Є. П. Тифлопсихологія : підручник / Євгенія Синьова. – К. : Знання, 2008. – 365 с.
13. Сухомлинский, В. Сердце отдаю детям / Василий Сухомлинский. – Х. : Акта, 2012. – 563 с.
14. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов. – М. : Наука, 2003. – 384 с.

REFERENCES

1. Abdullin, E. B. (2000). Theory and Methodology of Music Teaching. Music Education: methodological preparation of a teacher of music : disciplines programmes of a speciality 030700 – Music Education : [for teachers of universities and institutes], 146-198. [In Russian].
2. Borovyk, O. V. (2000). Development of Imagination. Methodological Recommendations, 112. [In Russian].
3. Vietluchina, N., Keneman, A. (1983). Theory and Methodology of Music Education, 156. [In Russian].
4. Vygotskij, L. S. (1968). Psychology of Art, 576 [In Russian].
5. Hudym, I. M. (2008). Usage of Music Materials in the Process of Formation of Non-verbal Means of Communication within the preschoolers with the decreased sight. Scientific Magazine NPU named after Drahomanov: Col. Of scientific works, 10 (19), 30-35. [In Ukrainian].
6. Kartava, Y. A. (2014). Theoretical methodological foundations of musical rhythmical education of preschoolers with vision disorders: educational methodological manual, 220. [In Ukrainian].
7. Kovaliov, A. H. (1983). Personality Educates Himself, 256. [In Russian].
8. Kuneko, L. O. (2004). Integrated orientation of the educational sector "Art" for children with visual impairments. Didactic and socio-psychological aspects of correctional work in a special school, 5, 124-127. [In Ukrainian].
9. Kuneko, L. O. (2000). Correction Direction of the Content of Music Esthetic Education of Pupils with Vision Disorders. Defectology, 4, 13-16. [In Ukrainian].
10. Medvedeva, I., Komisarova, L., Shashkina, H., Sergeeva, O. (2002). Music Education of Children with Development Problems and Correctional Rhythmic: educational manual for students of pedagogical establishments, 224. [In Russian].
11. Radynova, O. P., Katynene, A. I., Palavandishvili, M. L. (2000). Music

- Education of Preschoolers, 240. [In Russian].
12. Syniova, I. P. (2008). Tyflopsychology: manual, 365. [In Ukrainian].
  13. Sukhomlynskyi, V. O. (2012). My Heart is Given to Children, 563. [In Russian].
  14. Teplov, B. M. (2003). The psychology of musical ability, 384. [In Russian].